

Наукова думка, Основи, 1995. — Ч. 1-2. — Режим доступу: <http://litopys.org.ua/human/hum08.htm>

12. Соколовская Н. В. Раннее детство в представлениях итальянских мыслителей XV века : автореф. дисс. на соискание учен. степ. канд. ист. наук : спец. 07.00.03. «Всеобщая история (история средних веков)» / Н. В. Соколовская. — Иваново, 2006. — 24 с.

13. Вишенський І. Твори / Іван Вишенський ; пер. з книжної укр. мови В. Шевчука // Електронна бібліотека української літератури. — Режим доступу: <http://www.utoronto.ca/elul/Vyshenskyi/Vyshenskyi-Tvory.pdf>

14. Мелактон Ф. Речь во славу новой школы / Филипп Меланхтон // Идеи эстетического воспитания : антология : в 2 т. / сост. В. П. Шестаков. — М. : Искусство, 1973. — С. 359-360.

15. Два луцькі шкільні статути 1624 року // Тисяча років української суспільно-політичної думки. У 9-ти т. — К. : Дніпро, 2001. Т. 2. Кн.2. : Перша половина XVII ст. / упор., прим. В. Шевчука. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://litopys.org.ua/suspil/sus51.htm>

16. Порядок шкільний 1588 року // Пам'ятки братських шкіл на Україні. — К., 1988. — С. 37-42.

17. Оріховський С. Напучення польському королеві Сигізмунду Августу, книжка II [Електронний ресурс] / Станіслав Оріховський // Українські гуманісти епохи Відродження. — К. : Наукова думка, Основи, 1995. — Ч.1-2. — Режим доступу : <http://litopys.org.ua/human/hum04.htm>

18. Зиновіїв К. О не вмющих і о не хотящих дітей своїх учити на добрії діла // Зиновіїв Климентій. Вірші. Приповісті посполиті / підг. тексту І. П. Чепіги. — К. : Наукова думка, 1971. — 392 с.

19. Грищук О. В. Людська гідність у праві: філософські проблеми / О. В. Грищук. [Електронний ресурс] — Л. : Львівськ. держ. ун-т внутр. справ, 2007. — 428 с.

УДК 340.12

Вільчинський В. А., перший заступник
Голови Державної інспекції України
з питань захисту прав споживачів

Філософсько-правова інтерпретація глобалізаційних процесів як викликів людству в сучасних умовах розвитку

У статті здійснюється спроба інтерпретувати глобалізаційні процеси як виклики людству в сучасних умовах розвитку крізь призму філософії права. Автор переконаний в тому, що тенденція до загальної універсалізації та уніфікації проявляється у значному посиленні феномену глобальної стандартизації способу людського життя, свідомості та суспільної поведінки як суспільства в цілому, так і окремих його громадян. Це призводить, на його думку, не стільки до космополітичної тенденції і створення космополітичної нації, скільки до появи нового відчуття причетності кожної людини і громадянина до подій, що відбуваються у будь-якій точці планети.

Ключові слова: глобалізація, глобалізаційні процеси, держава, суспільство, людина, людство, філософія права.

В статті підприємляється попытка інтерпретировать глобализационные процессы как вызовы человечеству в современных условиях развития сквозь призму философии права. Автор убежден в том, что тенденция к общей универсализации и унификации проявляется в значительном усилении феномена глобальной стандартизации способа человеческой жизни, сознания и общественного поведения как общества в целом, так и отдельных его граждан. Это приводит, по его мнению, не столько к космополитической тенденции и создания космополитической нации, сколько к появлению нового ощущения сопричастности каждого человека и гражданина к происходящим событиям в любой точке планеты.

Ключевые слова: глобализация, глобализационные процессы, государство, общество, человек, человечество, философия права.

The paper attempts to interpret the processes of globalization as challenges to mankind in the modern conditions of development in the light of the philosophy of law. The author is convinced that the tendency to universalize and standardize common is to substantially strengthen the phenomenon of global standardization of ways of life, consciousness, and social behavior of society as a whole and its individual citizens. This leads, in his opinion, is not so much to the cosmopolitan trend and create a cosmopolitan nation, as to the emergence of a new sense of ownership of each person and the citizen about what is happening anywhere in the world.

Keywords: globalization, the globalization process, the state, society, people, humanity, philosophy of law.

Постановка проблеми. Більшість науковців, що працюють в царині суспільних наук, не зважаючи на напрями їх наукових досліджень, визнають, що сучасна доба людства є принципово новим етапом його історичного розвитку. Особливістю цього етапу є його нова ідеологічна спрямованість, що намагається за допомогою економічної політики передовсім розвинутих країн, здійснити не лише економічну експансію, але й перетворити її на повну ідеологічну залежність інших держав, нівелювавши особливості устрою окремої держави.

Більше того, «глобальність» подій у сьгоднішньому суспільстві кардинально відрізняється від усіх попередніх стадій розвитку саме міжнародного суспільства. Тут не стільки чітко простежується нівелюючий вплив однієї держави на інших. Процес поступово охоплює усіх, усі держави і народи трансформуються у підлеглих. В таких швидкозмінних умовах глобалізованого світу, формування ефективного правового простору і правопорядку є надзвичайно складною теоретичною і практичною задачею.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне суспільство на попередніх стадіях розвитку міжнародних відносин поділялося, головним чином, за національними державами. У глобальному ж суспільстві, безумовно, такий поділ залишається, проте все більший вплив проявляється в ролі і діяльності не стільки окремих держав, скільки вплив на широкий спектр суспільних відносин багатьох особистостей, груп та організацій, що мають різні цілі як в окремих областях і традиційних державах, так і в глобальній, транснаціональній сфері загалом [1, с. 166].

Глобалізація — процес взаємопроникнення та взаємовпливу різноманітних напрямків цивілізації, національних культур, з одного боку та — еволюційний процес з природними тенденціями розвитку суспільства, взаємопроникненням культур, який реалізується через процес суспільного виробництва та обміну, поширення духовних зв'язків між народами внаслідок збільшення можливостей інформаційного спілкування, з другого боку.

Часто універсальний характер глобальних проблем наштовхує на прийняття багатосторонніх рішень і часто такий вплив глобалізації на різні сфери суспільного буття (чи це громадсько-політичне, правове, економічне чи культурно-соціальне життя держав і націй) отримує своє вираження у найрізноманітніших формах і методах. Разом з тим, не зважаючи на те, до якої сфери належить конкретна глобальна проблема чи ситуація, від її взаємовпливів, дії, потужності та спрямованості, синхронізація чинників, що її визначають, повинна врегульовуватися у правовій сфері національного та міжнародного законодавства. Як правило, це знаходить своє безпосереднє вираження в конституціях більшості держав — членів ООН, включаючи і Конституцію України.

В рамках універсалізації внутрішньодержавного права не слід забувати про

обов'язкове закріплення в національних конституціях сучасного комплексу невідчужуваних природних прав і свобод людини, як і визнання того, що загальновизнані принципи і норми міжнародного права є пріоритетною складовою частиною національної правової системи. Незважаючи на те, що універсалізація та уніфікація права простежуються практично на усіх історичних етапах еволюційного розвитку держави і права, у зв'язку із глобалізаційними процесами ці явища проявляються найбільш яскраво і носять не еволюційний, а вибуховий, революційний характер [8]. Адже, як зазначає Е. Гідденс, на сьогодні вже не є можливим реконструювати старі форми національної спільноти, оскільки є глобальне громадянське суспільство, що долає кордони держав [5, с. 438]. В результаті, незважаючи на географічну відстань, поєднується, на підґрунті етнічного та культурного плюралізму, лояльність та справедливість. Такий «м'який» космополітичний націоналізм допоможе встановленню глобального порядку та забезпечить лад у світі.

Більше того, глобалізаційні процеси впливають і на зростання діяльності в багатьох сторонах суспільної інтеграції, що визначається посиленням на міждержавному рівні ролі транснаціональних і наднаціональних структур, а також інших учасників системи міжнародно-правових відносин, таких як регіональні співтовариства, транснаціональні компанії, релігійні та громадські організації; зміна пріоритетів прав і свобод людини та громадянина на державно-національному рівні, універсалізація правових норм і соціальних стандартів і, як результат, – формування глобального громадянського та правового суспільства.

Цьому процесу сприяє еволюційний розвиток єдиного загальносвітового інформаційного простору, що призводить до підвищення швидкості урбанізації, запозичення та пересічення різноманітних культурних цінностей, часто призводячи до універсалізації форм суспільного життя. В результаті, з одного боку, появляються нові стимули формування загально-ціннісних течій глобалізованого суспільства, так званої «нової якості розвитку» людини у інформаційно-глобальних масштабах, а з іншого боку, такий процес сприяє розриву усталених суспільних зв'язків, руйнування або значної деформації традиційних культурно-гуманістичних цінностей національних традицій у суспільстві, що часто призводить до зростання соціального напруження і нерідко внаслідок прояву різноманітних негативних соціальних явищ і до зростання злочинності [2, с. 22]. Як наслідок, у теоретико-правовій сфері, відповідно до слушного зауваження О.Д.Тихомирова: «Численні спроби проведення порівняльно-правових досліджень без їх достатнього філософського та наукознавчого осмислення призвели до переважної інтерпретації порівняльного правознавства як порівняльно-правового методу, вивчення окремих аспектів розвитку правових сімей (кіл, типів, класів), їх співвідношення між собою або з міжнародним правом, «розпорошення» за окремими юридичними науковими дисциплінами» [9, с. 34].

Доцільно процитувати в даному контексті Ю.М. Дмитрієнка, котрий зосередив свій інтерес на ідентифікації сучасної правосвідомості, яка, на його думку, «спроможна в ідейно-світоглядній площині характеризувати більш глибинні, більш активні, динамічні, нелінійні, енергетично опосередковані боки розвитку становлення статичного права, котрі позитивним правом принципово не в змозі бути істинно вивченими, а, найчастіше, вони ідентифікувались як неправові, а то й злочинні, що відрізняються від поверхневих» [4, с. 18].

Звісно глобалізаційні процеси впливають на різні виміри людського буття внаслідок

розвитку продуктивних сил та науково-технічного прогресу і, як свідчить суспільна практика, на всіх рівнях суспільних відносин, що складаються в процесі суспільного виробництва та еволюції міжнародного поділу праці, відносно легко долає різноманітні політичні та культурні бар'єри у міжнародному, регіональному, національному, місцевому відношенні і тим самим змінюючи існування народів і держав із більш-менш ізольованого чи сегментованого середовища на участь у світовому інформаційному обігу людей, соціально-політичних, економічних та інших напрямків ідей, духовних і матеріальних благ [6, с. 104].

Сучасна цивілізація під впливом глобалізаційних процесів піддається впливові поглиблених попередніх протиріч, утворених на різних стадіях суспільно-історичного розвитку, внаслідок протиріч між розвитком різних прошарків і структур суспільства. Скажімо в XIX-XX ст. основою для побудови філософсько-правового погляду на суспільний устрій стала проблема обґрунтування взаємозв'язку норми закону, що встановлюється державою, із світоглядним і духовним, тобто ціннісно-моральним світом людини і усвідомлення її місця у суспільстві. Ці антропоцентричні погляди висунули на перший план потреби людини як особи і громадянина, а роль держави полягала у ефективному забезпеченні надання цієї можливості кожній людині.

Глобалізаційні процеси супроводжуються розвитком можливостей людини та інших суб'єктів суспільних відносин на регіональному рівні. Регіональна інтеграція полягає в тісному, органічному сплетінні інтересів окремої людини, націй, держав, об'єднаних регіональними особливостями та інтересами, які компактно розташовані в певному просторі (регіоні). Простежується характерна побудова і розширення регіональних структур, що дають змогу ефективно об'єднувати в єдине ціле виробничі структури, координацію у регулюванні бізнесових, культурних, інформаційних зв'язків з боку державних і недержавних інституцій, вільним рухом факторів виробництва і навіть політичною єдністю, що проявляється у відстоюванні регіональних інтересів.

Фактично, на що слід і наголосити в особливий спосіб, з початку нового тисячоліття, безпосередньо під впливом інформаційних технологій та їх глобалізаційного фактору, на передній план спрямовується проблема правової комунікації, тобто проблема успішного співіснування у соціальній сфері та сфері права різноманітних суб'єктів, проблема формування загальної та індивідуально правосвідомості та праворозуміння і на цій основі розвитку суспільної сумісної, тобто синергетичної правотворчості. Саме в таких рамках видається можливою реалізація особистої свободи людини та формування її суспільної відповідальності. Такий новий погляд на розуміння суті і призначення права у суспільних відносинах неможливий при погляді на державу як на єдиного однозначного носія та джерела права.

На думку багатьох учених, глобальні проблеми сучасності розвинулися, передусім, під впливом суперечностей суспільного розвитку, коли діяльність людини на навколишню дійсність та нерівності соціально-економічного, науково-технічного розвитку країн і регіонів значно посилилися, а інформаційне середовище поступово перетворює світ на єдиний суспільний організм. Відповідно, такі глобальні взаємовпливи стають комплексними та всеосяжними, тобто тісно взаємопов'язані з регіональними та національно-державними проблемами. Тому ефективна стратегія розв'язання глобальних проблем виводить суспільство на нові рубежі міжцивілізаційного розвитку, а саме на рівень усвідомлення необхідності об'єднання зусиль усіх народів та держав [3, с. 74].

Оскільки об'єктивну основу глобалізації становить зміна суспільного світопорядку, то й більшою мірою характер даного процесу стосується розвитку на сучасному етапі суспільних відносин між державами, що визначається співвідношенням матеріальних інтересів. Хоча, як правило, сьогодні такий вплив проектується на правову основу побудови суспільного устрою. Це проявляється у трансформації і модернізації державно-правових інститутів, соціально-правових норм та відносин на міжнародному, макро-регіональному і внутрішньо-національному рівнях, що сприяє стимуляції, прискоренню та оновленню процесу правової універсалізації. Тому вплив глобалізації на окремішню національну державу та її національне законодавство і право спостерігається у загальному відношенні: «інтерес» — «політика» — «право». В цій площинній лінії знаходить своє вираження переважно юридично-технічний вимір тенденцій уніфікації та універсалізації національного і міжнародного законодавства.

Своєю чергою, відповідні політичні та соціальні засади відносин держави та її громадян у глобалізованому світі відображають динамічні тенденції, пов'язані з надзвичайно мінливим характером політичних інтересів. Часто політиків намагаються використати право як один із методів політтехнологій на міжнародній арені, псевдо застосування права здійснюється з метою боротьби з політичними супротивниками на користь досягнення власних амбітних політичних цілей, що негативно впливає на розвиток міжнародних відносин між країнами і впливає на розвиток нестабільності у світі. У глобалізованому світі, як доводиться спостерігати, неспокійні події в одній країні швидко розповсюджуються на суміжні регіони, спричиняючи не позитивний рух вперед, а хаос і безладдя всередині країни, що стала епіцентром впливу найсильніших у регіоні чи за світовими масштабами країн чи окремих політично-економічних інтересів.

Необхідно зазначити й те, що демократичні засади політичної влади та реалізації її політики завжди підтверджуються та забезпечуються мораллю і правом. Адже саме право виступає однією з основних форм реалізації політики, у той же час державна політика є одним із предметів правового регулювання.

Таким чином вивченням питання співвідношення і взаємовпливу політики і права займаються дуже багато вчених у суспільному напрямку. Зміна напрямку досліджень підкреслює, що у сучасному суспільстві значно змінюється ставлення до права та закону. Часто у сучасних суспільних відносинах право залежить від політики, оскільки будь-які інтереси держави, груп людей, окремої людини перед тим, як стати узаконеним в праві принципом соціуму, повинні бути опосередковані державною політикою через законотворчу діяльність законодавчих або інших правотворчих органів певної держави чи необхідної певної міжнародної організації. політика в праві формується у вигляді формально закріплених прав та обов'язків. Політичні вимоги стають правом лише в тій мірі, в якій вони закріплені в системі загальнообов'язкових норм, що охороняються державою.

Глобалізаційні процеси впливають на розвиток демократичних інститутів, які, в деяких країнах, залишаються нестійкими та й дисфункціональними [7, с. 32]. З одного боку, велика інформаційна прозорість світу, імперативи децентралізації та ринкової конкурентоздатності прискорюють поширення демократичних цінностей та інститутів, а, число формально демократичних держав на планеті зростає. З іншого боку, виявляється, що демократія та ринковий лібералізм, взяті самі по собі, не створюють надійних та стійких до викликів глобалізації держав. Виникає нова

проблема — забезпечення демократії, організаційно оформленої в рамках окремих держав, при створенні глобального управління. Беручи до уваги тісний зв'язок між внутрішнім суверенітетом та демократизацією, глобалізація, скорочуючи цей суверенітет, може сприяти послабленню легітимації демократичних інститутів в рамках окремої держави. Крім того, це відбувається й тому, що право є однією з нормативних систем неперсоніфікованих, формально-визначених, загальнообов'язкових та таких, що встановлені та охороняються законом, правил поведінки, які виражають волю суспільних (або політичних) сил, що прийняті з метою регулювання певних суспільних відносин, дій і поведінки, функціонування об'єднань і державних органів. При цьому, об'єктивно, право обумовлене природою людини та суспільства і, як філософська категорія, виражає свободу людини як особистості.

Підсумовуючи можемо відзначити, що засади власне філософсько-правового осмислення глобалізаційних процесів полягають у визначенні співвідношення суб'єкта та об'єкта у цих процесах з урахуванням тих правових явищ, що відбуваються у сучасному суспільстві, тобто з певною правовою реальністю. Урешті решт, це безпосередньо відображає теоретико-пізнавальний вимір філософії права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ань Вей. Глобализация и право. Воздействие современной китайской правовой философии на развитие общества в Китае / Вей Ань / Вопросы философии. — № 2. — 2005. — С. 166–171.
2. Білорус О. Глобалізація розвитку і соціальна безпека / О. Білорус, Н. Маслова-Лисичкіна // Віче. — № 5. — 2001. — С. 22–44.
3. Войтович Р. Місце, роль та функції національної держави в контексті сучасних глобалізаційних процесів / Р. Войтович // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. — № 2. — 2004. — С. 70–81.
4. Дмитрієнко Ю.М. Нетрадиційні властивості та трансформації української правосвідомості / Ю.М. Дмитрієнко // Теорія та історія держави і права : Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. — № 1-2. — Хмельницький : ХІРУП, 2004. — С. 18–26.
5. Гидденс Э. Навстречу глобальному веку / Э. Гидденс // Отечественные записки. — № 6. — 2002. — С. 436–452.
6. Гуревич П.С. Современный гуманитарный словарь-справочник / П.С. Гуревич. — М.: АСТ, 1999. — 525 с.
7. Дилигенский Г.Г. Демократия на рубеже тысячелетий / Г.Г. Дилигенский // Политические институты на рубеже тысячелетий, XX–XXI вв. — Дубна: Феникс+, 2001. — С. 27–44.
8. Марченко М.Н. Об основных тенденциях развития права в условиях глобализации / М.Н. Марченко // Государство и право. — № 6. — 2009. — С. 5–11.
9. Тихомиров А.Д. Юридическая компаративистика : философские, теоретические и методологические проблемы / А.Д. Тихомиров. — К. : Знання, 2005. — 334 с.